

Global jihad og den liberale verdensorden

Af Lars Erslev Andersen

USA har valgt at bekæmpe terrorisme militært bl.a. i form af store krige, der skulle lede til regimeskift i Irak og Afghanistan. George W. Bush begrundede de militære operationer med, at udbredelse af demokrati og etablering af en liberal verdensorden ville være det bedste værn mod terrorisme, men i det følgende argumenteres for, at den alvorligste trussel mod en liberal verdensorden er den måde, som liberale stater har valgt at føre krigen mod terror på.

På intet tidspunkt har global jihad udgjort en eksistentiel trussel mod de europæiske nationalstater, USA eller den liberale verdensorden: Hverken USA efter 9/11 eller Frankrig efter de voldsomme angreb i 2015 blev grundlæggende truet som suveræne stater.

Global jihad er asymmetrisk krigsførelse, der kan anrette stor skade og ulykke, men militært set ikke nedkæmpe suveræne stater.

Da *mujahidin* (hellige krigere) i 1980'erne havde succes med at presse Sovjetunionen til tilbagetrækning fra Afghanistan, var det kun muligt, fordi de havde massiv støtte fra Pakistan, Saudi-Arabien og USA i samklang. I sig selv er global

jihad således ikke en eksistentiel trussel mod hverken stater eller verdensorden. Reaktionen på global jihad og terrorisme har derimod vist sig at rokke gevaldigt ved grundlaget for såvel national som international liberal orden.

Færre krige, flere ofre

Antallet af traditionelle krige mellem stater er aftagende, hvorimod oprørskrige, borgerkrige og sekteriske konflikter fylder stadig mere i det globale billede af væbnede konflikter. Den tendens har gjort sig gældende siden afslutningen på Anden Verdenskrig. Ydermere kan den London-baserede tænketank Institute for International and Strategic Studies (IISS) konkludere, at det samlede antal væbnede konflikter er faldende, men med den foruroligende tilføjelse, at de bliver stadig mere voldsomme med flere ofre både i antal af døde og mængder af mennesker på flugt.

Navnlig konflikterne i Mellemøsten og Sydasiens springer i den sammenhæng i øjnene, især de voldsomme udviklinger i Libyen, på Afrikas Horn, Yemen, Afghanistan og Pakistan samt ikke mindst Irak og Syrien der har udspillet sig de seneste 15 år og især eskaleret efter Det Arabiske Forår i 2011.

Lars Erslev Andersen, seniorforsker ved DIIS og forfatter til en række artikler og bøger om bl.a. Mellemøsten og terrorisme.

Interne modsætninger mellem ideen om en liberal verdensorden og måden, hvorpå liberale stater med USA i spidsen har ført krigen mod terror, er en større trussel mod en liberal verdensorden end truslen fra transnationale og globale jihadister og terrorister.

I alle disse konflikter spiller jihadnetværk en væsentlig rolle, og i dem alle er vestlige stater med USA i spidsen involveret i at bekæmpe netværkene, hvilket, ud over de risici det indebærer for udstationerede soldater og vestlige interesser i konflikt zonerne, fører til trusler om terrorisme. Dertil kommer, at konflikterne har medført store flygtningestrømme både internt i landene, til nabolandene og i 2015 til Europa.

Efter 9/11 har USA valgt især at bekæmpe terrorisme militært; i form af store krige, der skulle lede til regimeskift i Irak og Afghanistan, dernæst i form af hemmelige operationer inklusive 'targeted killings' udført af droner eller specialstyrker, således som det skete, da Osama Bin Laden blev dræbt i maj 2011 i Pakistan.

Den militære indsats er blevet fulgt op af skærpet lovgivning og antiterrorisme-initiativer, herunder øget overvågning, begrænsninger i muligheden for at søge indsigt i administrationens forvaltning, kontrol med pengestrømme og bankinformationer, oprettelse af Department for Homeland Security til at koordinere indsatserne og reform af efterretningstjenesternes organisation.

De amerikanske militære regimeskift-operationer blev af George W. Bush-regeringen begrundet med, at udbredelse af demokrati og etablering af en liberal verdensorden baseret på international ret og internationale konventioner ville være det bedste værn mod terrorisme og med den tilføjelse, at USA forbeholdt sig retten til unilaterale operationer, herunder 'pre-emptive strikes' på suveræne stater, der-

som de udgjorde en trussel mod verdensordenen ved at give globale terrorister 'safe haven'.

Krigen mod terror

I det følgende vil det blive argumenteret for, at den mest alvorlige trussel mod udvikling af en liberal verdensorden er den måde, som liberale stater valgte at føre krigen mod terror på. Interne modsætninger mellem ideen om en liberal verdensorden og måden, hvorpå liberale stater med USA i spidsen har ført krigen mod terror, er en større trussel mod en liberal verdensorden end truslen fra transnationale og globale jihadister og terrorister.

Selv om der er oprørsgrupper, hvis medlemmer bekender sig til forskellige sekter inden for shiaislam, er det i helt overvejende grad sunnimuslimsk base-rede jihadnetværk med en politisk islamisk ideologi inspireret af den, vi kender fra al-Qaeda og Islamisk Stat, som Vesten har ført krig mod, siden terrorangrebene den 11. september 2001 mod Washington og New York udløste den amerikanske og vestligt støttede respons i form af 'krigen mod terror'.

I dag opererer militante sunnimuslimske jihadnetværk i Egypten, Tunesien, Libyen, Sahel, andre dele af Afrika herunder i Nigeria og på Afrikas Horn, på Den Arabiske Halvø, i Libanon, Syrien og Irak, i Afghanistan, Pakistan og ind i Sydøstasien samt Centralasien og Kaukasus. De har også udløbere til personer og netværk i Nordamerika og Europa, hvor de i stigende grad enten gennemfører terrorisme eller udgør trusler om terrorisme.

Selvom disse netværk opererer i regionale sammenhænge med lokale dagsordner ofte uden hverken organisatorisk sammenhæng eller i direkte kontakt med ledere i Islamisk Stat og al-Qaeda, bliver de både af de vestlige stater set på og ser sig selv som på den ene eller anden måde at være dele af det, der siden 9/11 er blevet betegnet som global jihad.

Dette gælder også, når det fx drejer sig om en person, der helt på egen hånd gennemfører en voldshandling i EU og først i sidste øjeblik sender en hyldest til Islamisk Stat og dedikerer sin voldshandling Kalifatet.

15 år efter at krigen mod terror alias krigen mod de sunnimuslimske globale jihadnetværk blev indledt i oktober 2001, er truslen fra disse netværk større end på noget tidligere tidspunkt. Hverken de amerikanske efterretningstjenester eller de europæiske vurderer truslen om store og komplicerede terrorangreb, som det der jævned World Trade Center med jorden i september 2001, som særlig stor; men derimod ser de en voksende risiko for mange mindre og mere primitivt udførte angreb med knive, økser, håndvåben, selvmordsbælter eller andre remedier som fx en lastbil, der drøner ind i en menneskemængde, sådan som det skete i Nice i juli 2016 og tidligere er sket i både Irak og Kina.

Disse mere primitivt gennemførte voldshandlinger kan imidlertid være temmelig blodige, og de skræmmer befolkningerne i de lande, hvori de finder sted, og tvinger regeringer til handling og anti-terror initiativer. Frankrig er som konsekvens af terrorismen i undtagelsestilstand og samtidig militært involveret i militær bekæmpelse af jihadnetværk i Sahel, Syrien og Irak.

Brudlinjekrige

Krige, der føres mellem etniske og religiøse grupper, betegnede den amerikanske professor i international politik Samuel P. Huntington i sin bog *Civilisationernes Sammenstød* som 'brudlinjekrige'.

Om disse krige fremhæver han, at alle i konflikten vil være tilbøjelige til "at være involveret i massakrer, terrorisme, voldtægt og tortur", præcis som verden har været vidne til i Irak, Syrien, Afghanistan, Libyen og i de andre konfliktzoner.

I sin analyse af brudlinjekrige fortsætter Huntington: "De er langvarige konflikter.

Når de foregår inden for stater, har de i gennemsnit varet seks gange længere end krige mellem stater. De handler om grundlæggende spørgsmål som gruppeidentitet og magt, og de er vanskelige at løse gennem forhandlinger og kompromis.

Når der opnås aftaler, bliver de ofte ikke støttet af alle parter på begge sider og holder normalt ikke længe. Brudlinjekrige starter og afbrydes hele tiden. De kan blusse op i omfattende vold og derefter ligge og ulme som en krig med lav intensitet eller knurrende utilfredshed, blot for at flamme igen".

Sådanne krige er også vanskelige at inddæmme og har derfor stor tendens til at sprede sig ved at involvere og mobilisere grupper og individer såvel i de såkaldte nærområder, dvs. lande der grænser op til krigene, og i de stater, der involverer sig i krigene. Det kan være i form af øget trussel om terrorisme fx fra grupper, der støtter Danmarks fjender i Syrien og Irak, og som Danmark er involveret i at bekrige.

I modsætning til krige mellem stater er brudlinjekrige således mere voldelige; de rummer betydelig større risiko for civile ofre, er svære at begrænse og mobiliserer

I modsætning til krige mellem stater er brudlinjekrige således mere voldelige; de rummer betydelig større risiko for civile ofre, er svære at begrænse og mobiliserer grupper og individer på tværs af grænser, undertiden ligefrem globalt.

grupper og individer på tværs af grænser, undertiden ligefrem globalt.

Brudlinjekrige udvikler sig, når centralmagten i et territorium mister kontrol eller ligefrem fjernes eller går i opløsning, som vi har set det i Afghanistan, Irak, Syrien, Yemen, Somalia, Libyen og Sahel-lande. Det indebærer, at der skal mere end nedkæmpelse af oprørsgrupper og jihadnetværk, politiske løsninger og forsoning til; der skal etableres en centralmagt, før orden og stabilitet kan genoprettes.

Som det ser ud nu, er der lange udsigter til, at det sker i de nævnte stater, der alle er fragmenterede i forskellige svage og sekteriske lokale og regionale magtcentre. Nedkæmpelse af Islamisk Stat i Syrien og Irak vil derfor ikke gøre en ende på brudlinjekrigene i Levanten, men som Huntington diagnosticerer sandsynligvis få dem til "at ulme som en krig med lav intensitet eller knurrende utilfredshed blot for at flamme op igen".

Kun få positive resultater

Krigen mod terror har efter 15 år ikke leveret mange gode og bæredygtige resultater om overhovedet nogen, men bidraget til at starte en række brudlinjekrige, der hænger Mellemøsten fra Libyen i vest til Afghanistan i øst og fra Syrien i nord til Yemen i syd, og som truer med at brede sig til en række nabolande og føre til terror i Europa og Nordamerika. Hertil kommer flygtningeproblemet.

Naturligvis er det ikke rigtigt at give krigen mod terror hele ansvaret for denne tragedie. Illegitime autoritære regimer i Mellemøsten har i høj grad befor-

dret fremvæksten af de sunnimuslimske jihadnetværk, hvis udvikling for alvor tog fart i 1970'erne med udviklingen i Egypten under Anwar Sadat, i 1980'erne med krigen i Afghanistan, i 1990'erne med borgerkrigen i Algeriet og den første Irakkrig (1991), i 00'erne med den anden Irakkrig (2003) samt i 10'erne med de autoritære regimers håndtering af Det Arabiske Forår efter 2011.

Vækstgrundlaget for global jihad er skabt af de autoritære regimer i Mellemøsten, Nordafrika og Sydasiens, men USA's mangeårige militære indgriben i konflikterne har ført til spredning af jihadnetværkene i takt med, at antallet af brudlinjekrige er vokset.

Spørgsmålet, 'hvordan ikke-statslige transnationale aktører udfordrer nationalstater samt udviklingen af den liberale verdensorden' er således ikke helt enkelt at besvare, al den stund at fremvæksten af 'ikke-statslige transnationale aktører' er betinget og influeret af, hvordan såvel stater og nationalstater som den liberale verdensorden handler i forhold til dem.

Ikke-statslige transnationale aktørers indflydelse på den globale orden er vokset eksponentielt i takt med den stigende globalisering, hvor fx den ungarsk-britiske finansmand George Soros kan afsætte flere midler til at fremme liberale og demokratiske politiske tendenser i bestemte områder af Østeuropa end den amerikanske og britiske regering tilsammen.

Hvorvidt dette udfordrer eller snarere understøtter den liberale verdensorden kan diskuteres, men det er næppe relevant i nærværende sammenhæng, hvor

fokus er på transnationale bevægelser, der står bag politisk vold, oprørskrige og terrorisme. Her er der heller ikke tale om en homogen størrelse, men om grupperinger med vidt forskellige dagsordner fra højre- og venstreekstremisme til de allerede nævnte sunnimuslimske jihadnetværk. Vi vil her begrænse os til at fokusere på global jihad.

Vækstgrundlaget for global jihad er skabt af de autoritære regimer i Mellemøsten, Nordafrika og Sydasien, men USA's mangeårige militære indgriben i konflikterne har ført til spredning af jihadnetværkene i takt med, at antallet af brudlinjekrige er vokset.

Her er spørgsmålet imidlertid heller ikke så enkelt at besvare, akkurat fordi de globale jihadnetværk har spredt sig og er blevet involveret i stadig flere brudlinjekrige i takt med, at krigen mod terror har udspillet sig. Ganske vist ophørte den amerikanske præsident Barack Obama og britiske premierminister David Cameron med at betegne krigen mod de sunnimuslimske jihadnetværk som krig mod terror, men ikke mindst Obama har i sin præsidentperiode faktisk intensiveret den ganske betydeligt.

Naturligvis kan der ikke påstås en simpel årsagssammenhæng mellem udvidelse af krigen mod terror og stigning i antal af brudlinjekrige, hvor sunnimuslimske jihadnetværk er involveret, fordi udviklingen selvfølgelig er langt mere kompleks. Men man kan heller ikke se bort fra, at der en sammenhæng.

Reaktionen på terrorisme

De to store terrorangreb i Frankrig mod Charlie Hebdo i januar 2015 og mod så-

kaldte bløde mål i Paris november 2015 bragte Frankrig i undtagelsestilstand, men på intet tidspunkt har landet været eksistentielt truet som suveræn stat, og faktisk kunne Frankrig i sommeren 2016 være vært for både europamesterskaber i fodbold og det årlige cykelløb Tour de France.

Det øgede sikkerhedsberedskab, undtagelsestilstanden og de mange antiterror-initiativer har utvivlsomt haft negativ indvirkning på liberal retssikkerhed og øget polariseringen mellem kritikere af muslimsk indvandring og de muslimske indvandrere, selvom Frankrig ret beset stadig må betegnes som et åbent og liberalt demokrati.

Også i USA medførte 9/11 betydelige angreb på retssikkerheden både i form af omfattende overvågning og aflytning af landets borgere, tilbageholdelse af tusindvis af muslimer uden retskendelse eller information til pårørende samt indskrænkninger i adgang til aktindsigt (som i Danmark).

I Danmark, navnlig efter terrorismen i Frankrig i 2015 og Krudttøndeangrebet og de fatale skyderier ved synagogen i Krystalgade i februar 2015, er der gennemført en række stramninger, der både har givet efterretningstjenester og politi større beføjelser samt ført til mere overvågning og kontrol samt lovgivning, der fx indskrænker ytringsfriheden.

Det diskuteres jævnligt blandt politikere og jurister om Danmark er gået for vidt i forhold til begrænsning af frihedsrettigheder og overvågning af privatlivet, men uanset om man finder tiltagene nødvendige eller er kritiske over for dem, er der stadigvæk stor politisk konsensus om, at Danmark fremdeles er et frit og liberalt samfund med generel høj retssikkerhed.

Ikke desto mindre kan man i Danmark

som i de øvrige europæiske stater og USA konstatere, at der er sket indskrænkninger i det liberale værdigrundlag begrundet i bekæmpelse af terrorisme og global jihad.

Den internationale retsorden

Ser man på den internationale retsorden er skredet i fortolkninger af en liberal verdensorden endnu tydeligere i relation til krigen mod terror, hvilket i dansk sammenhæng blev særdeles tydeligt i forbindelse med diskussionerne om, hvordan man skulle reagere på det syriske regimes anvendelse af kemiske våben over for de syriske oprørere i august 2013.

Selvom borgerkrigen i Syrien primært handlede om det syriske regimes brutale reaktion på hjemlige demonstrationer i forlængelse af Det Arabiske Forår og først på et senere tidspunkt blev influeret af sunnimuslimske jihadnetværk, er tilstedeværelsen af disse netværk i Syrien et direkte resultat af den krig mod Irak, der i 2003 blev indledt uden FN-mandat som led i krigen mod terror, og som indvarslede en international politik med anvendelse af militære operationer uden om FN.

Allerede i 2002 havde George W. Bush-regeringen med sin nationale sikkerhedsstrategi argumenteret for USA's og 'den frie verdens' legitime ret til at gennemføre såkaldte foregribende militære angreb uden om FN.

I første omgang fastholdt den danske statsminister Anders Fogh Rasmussen, at krigen i Irak var funderet i FN's sikkerhedsrådsresolutioner, men senere, i 2005, argumenterede Anders Fogh Rasmussen for, at det kan være nødvendigt at gå i krig uden et FN-mandat, hvilket mødte massiv kritik både fra oppositionen og fra Det Konservative Folkeparti, der var del af Fogh Rasmussens regering.

Selv om det amerikanske og danske synspunkt refererede til masseødelæggelsesvåben som begrundelse for sådanne krige uden om FN, var det klart befordret af den sikkerhedspolitiske tænkning, der udviklede sig i USA i forbindelse med reaktionen på 9/11 og krigen mod terror.

I 2013 udtalte den socialdemokratiske daværende formand for Udenrigspolitisk Nævn Mette Gjerskov, at "danskerne skal lige vænne sig til at gå i krig uden om FN", og Helle Thorning-regeringen erklærede med opbakning fra et flertal i Folketinget, at Danmark ville imødekomme amerikansk anmodning om støtte til en militær operation mod Bashar al-Assad, også selvom den ikke var sanktioneret i FN's sikkerhedsråd.

Uanset hvad man måtte mene om dette, er tendensen stjerneklar: I 2003 var det magtpåliggende for Danmark at have et FN-mandat for at gå i krig, i 2005 argumenterede statsministeren for, at det kunne være nødvendigt at gå i krig uden mandat og blev mødt med massiv kritik både fra det ene regeringsparti og især fra oppositionen, og i 2013 var regering og flertallet i oppositionen enige om, at krig uden om FN kunne være både legitimt og nødvendigt.

Forløbet viser, at der i dag er en meget større villighed blandt liberale stater til at gå i krig uden om FN, hvilket hænger sammen med krigen mod terror og truslerne fra global jihad. Ganske vist kan man pege på, at Danmarks deltagelse i NATOs militære operation i Kosovo i 1999 uden FN-mandat varslede dette skred, og at det også skal ses i lyset af den nye sikkerhedspolitiske situation, som afviklingen af den kolde krig havde medført. Alligevel kan der ikke være tvivl om, at krigen mod terror har eskaleret tenden-

Forstår man liberal verdensorden som en orden baseret på international ret, hvor konventioner udgør såvel det legitime som det legale grundlag for krig, har krigen mod terror eroderet dette grundlag.

sen til at fortolke krig uden om FN som legitim.

Forstår man liberal verdensorden som en orden baseret på international ret, hvor konventioner udgør såvel det legitime som det legale grundlag for krig, har krigen mod terror eroderet dette grundlag. Legaliteten er svækket, fordi der blandt liberale stater i dag er større villighed til at føre krig uden om FN, og legitimiteten er svækket, fordi krigen mod terror har været begrundet i at ville udbrede demokrati og liberal orden, men alle steder faktisk har ført til det modsatte.

Tabet af legitimitet

Legitimitetstabet er blevet forstærket af en række forhold som etablering af Guantanamolejren, USA's brug af tortur mod formodede terrorister tilbageholdt i strid med liberale principper for retsorden, ulovlige transporter af fanger, brug af våben i strid med Genevekonventionerne og – især under Barack Obama – gennemførelse af tusindevis af målrettede drab på formodede terrorister uden rettergang udført med droner eller i hemmelige operationer.

Der er ingen tvivl om, at sådanne operationer er i strid med principperne for en liberal verdensorden og internationale konventioner om krigsførelse, hvilket erkendes af fortalere for en sådan orden samtidig med, at de argumenterer for deres nødvendighed i forsvaret af den selv samme orden.

Den canadiske professor i menneskerettigheder og international politik Mi-

chael Ignatieff betegnede i sin bog *The Lesser Evil. Political Ethics in Age of Terror* fra 2004 krigen mod terror og dens klare brud på internationale retsprincipper som nødvendig for at bekæmpe global jihad. Det udfordrer og svækker om noget ideen om en liberal verdensorden.

Der er heller ingen tvivl om, at global jihad udgør en trussel mod Vesten, Kina og lande i Afrika i form af terrorisme og en endnu større trussel for civile i brudlinjekrigene i Mellemøsten og andre steder.

Krigen mod terror startede i Afghanistan med fjernelse af Taleban-regimet og bombningen af al-Qaeda lejre i Tora Bora-bjergene i efteråret 2001. Såvel Taleban som al-Qaeda var ude af Afghanistan i foråret 2002, men krigen fortsatte, fordi den ikke blot handlede om at bekæmpe terrorismen efter 9/11, men om at udbrede den liberale verdensorden ved hjælp af krig og regimeskiftstrategi.

Målet var at etablere demokrati i lande som Afghanistan og Irak og se demokratiet brede sig som ringe i vandet til de øvrige arabiske lande. I stedet har vi skabt en grobund, hvor sunnimuslimske jihadnetværk opererer i alle arabiske lande og gennemfører eller truer med terrorisme globalt. Truslen mod den liberale verdensorden stammer således mere fra den måde, som de liberale stater har valgt at bekæmpe global jihad på, end fra de sunnimuslimske jihadnetværk selv.

USA's mål

Selvom krigen mod terror retorisk blev afmeldt i 2009, fortsætter den usvækket i

Målet var at etablere demokrati i lande som Afghanistan og Irak og se demokratiet brede sig som ringe i vandet til de øvrige arabiske lande. I stedet har vi skabt en grobund, hvor sunnimuslimske jihadnetværk opererer i alle arabiske lande og gennemfører eller truer med terrorisme globalt.

dag, men uden George W. Bush-regeringens vision om at udbrede og konsolidere en liberal verdensorden.

For USA handler det i dag ikke om at udbrede en bestemt verdensorden, men om at reducere terrortruslen mod det amerikanske hjemland og de europæiske allierede, sikre USA's allierede i regionen, især irakisk Kurdistan og Israel, og stabilisere Mellemøsten så meget som muligt ved at få voldsniveauet ned på et lavere niveau. Det handler om antiterrorisme, om sikring af allierede og stabilisering.

Ser man på situationen i Syrien og Irak er der ingen løsninger i sigte, og det er heller ikke, hvad USA arbejder på. Det er hverken forestillingen om et demokratisk Irak eller et Syrien præget af fred og forsoning, som er USA's mål: Obama-regeringen har for længe siden indset, at disse mål er helt urealistiske og umulige. Skal der skabes en ny og bæredygtig orden i Syrien og Irak, er det regionen selv, der må tilvejebringe den.

Med andre ord er den liberale verdensorden i Mellemøsten afmeldt. USA sigter mod langt mindre mål, der kan sammenfattes i en form for status quo med et lavere voldsniveau, og derfor kan den amerikanske indsats bedre forstås som konflikthåndtering end konfliktløsning.

Brudlinjekrigene og konflikterne i Mellemøsten, Nordafrika, Sahel, Sydasien og andre steder vil efter alt at dømme fortsætte mange år frem. Dette fører givet vis til forstærket flygtningepres både i regionen og på Europas grænser, hvilket igen fører til yderligere stramninger, nye grænsedragninger og krav om tilpasning – in casu svækkelse – af konventioner for flygtninge og menneskerettigheder.

Den liberale verdensorden er på en række områder allerede sat på stand by af USA's og de liberale staters reaktion på udfordringen fra global jihad.

